

УДК [630*8]

**ЛІСОРЕСУРСНА БАЗА ЖИТОМИРЩИНИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ****Ю. В. Золотницька***e-mail: Zolotyuliya@ukr.net*Житомирський національний агроекологічний університет
бульвар Старий, 7, м. Житомир, 10008, Україна

Розкрито ключові проблеми розвитку лісової галузі Житомирської області, а саме: невідповідність стану лісів економічним і екологічним вимогам, скорочення площі лісових насаджень, антропогенне переформування лісових ландшафтів, зниження природної продуктивності та збідніння біорізномайття лісів, диспропорції між лісозаготівлею та лісовідновленням, зловживання санітарними рубками тощо. Встановлено, що повнота лісових насаджень є нижчою за потенційно можливу та оптимальну для свого віку. У зв'язку з цим, сучасний стан лісів не дозволяє належним чином використати можливості лісорослинних умов.

Автором розраховано основні показники ведення лісогосподарської діяльності Житомирської області у 2015–2017 рр. Частка відтворення лісових насаджень відносно загальної площі рубок має доволі низьке значення: від 16,1% до 18,6%. Аналіз ведення лісогосподарської діяльності показав, що, за умов збереження існуючих обсягів рубок та лісовідновлення, через 20 років існує висока ймовірність втратити до 92% лісового фонду Житомирської області. Дослідження проблеми санітарних рубок дало можливість встановити, що замість вилучення з лісу сухостійних, всихаючих, ослаблених, пошкоджених шкідниками окремих дерев або їхніх груп вирубаються старі дуби та вікові сосни. Таким чином, санітарні рубки можуть бути прикриттям комерційної заготівлі деревини та створювати загрозу лісовому біорізномайттю. Отже, проблеми поглиблення диспропорцій між лісоресурсною базою, можливостями лісоексплуатації та лісоспоживання продовжують загострюватися. Для подолання цих кризових явищ автором запропоновано окремі заходи з нормативно-правового регулювання лісової галузі.

Ключові слова: лісогосподарська галузь, лісовідновлення, ефективність лісоексплуатації, лісоспоживання, санітарні рубки лісу.

Постановка проблеми

Майже два десятиліття поспіль ситуація у лісовому господарстві України постійно погіршується та наразі перебуває у надзвичайно кризовому становищі: стан лісів не відповідає економічним і екологічним вимогам, площа лісів скоротилася більше ніж утричі, відбулося антропогенне переформування лісових ландшафтів, зниження їх природної продуктивності, збідніння біорізномайття. Лісові насадження виснажені надмірними рубками, їх природно-захисні функції є нижчими, ніж потенційно можливі [1]. Житомирська область не є винятком у цій скрутній ситуації. Лісогосподарська галузь Житомирщини характеризується низькими темпами лісовідновлення і лісорозведення, поглибилася диспропорція між лісоресурсною базою, можливостями лісоексплуатації та лісоспоживання. Дослідження сучасного стану розвитку підприємств лісового господарства Житомирщини надасть можливість виявити найбільш загрозливі фактори розвитку,

приховані резерви та встановити перспективи розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Значний внесок у вирішення проблем раціонального використання і відтворення лісових ресурсів, формування організаційно-економічних механізмів розвитку лісоресурсної сфери зробили провідні зарубіжні та вітчизняні науковці: І. Антоненко, В. Артюшок, В. Грицайчук, Я. Дяченко, Л. Малюта, В. Пила, М. Римар, І. Синякевич, В. Ткач, Ю. Туниця, О. Фурдичко та інші. Науковцями доведено, що здійснити реформування лісової промисловості можливо шляхом розробки нових та вдосконалення існуючих програм щодо формування політики, яка б сприяла розвитку лісової промисловості та територій на якій вона функціонує.

В умовах, що склалися у лісогосподарській галузі Житомирщини, пошук шляхів вирішення проблем вимагає невідкладних кроків.

Мета, завдання та методика досліджень

Враховуючи вищевикладене, метою цієї статті є аналіз господарської діяльності підприємств лісового господарства Житомирської області та обґрунтування заходів, що сприятимуть подоланню кризової ситуації. Завданнями дослідження: встановити відповідність стану лісів Житомирської області економічним та екологічним вимогам; проаналізувати співвідношення між лісозаготівлею та лісовідновленням.

Реалізація поставлених завдань здійснювалася за допомогою наукових методів, заснованих на діалектичних методах пізнання та об'єктивних законах економіки, а саме: індукції та дедукції, аналізу та синтезу, метод теоретичного узагальнення, групування та порівняння тощо.

Результати досліджень

Загальна площа земель лісового фонду Житомирської області становить 1094,4 тис. га, у тому числі вкрита лісом – 1046,5 тис. га. Лісистість території регіону – 35,2% (четверте місце в державі). Даний показник вищий лише в Закарпатській, Івано-Франківській та Рівненській областях. На одного жителя області припадає

0,74 га вкритих лісом земель (по Україні – близько 0,2 га). За загальними запасами деревини ліси Житомирщини займають друге місце в Україні і складають понад 160 млн куб.м за щорічного середнього приросту 3,7 млн куб.м. Основними лісокористувачами є Житомирське обласне управління лісового та мисливського господарства та Житомирське обласне комунальне агролісогосподарське підприємство «Житомироблагроліс», які мають у підпорядкуванні, відповідно, 17 держлісгоспів і один природний заповідник, та 24 дочірні підприємства. На обліку цих підприємств знаходиться 958,8 тис. га лісів (88%) [4].

Аналіз основних показників ведення лісогосподарської діяльності Житомирської області проведемо за даними табл. 1. За наведеними показниками у 2017 році, на перший погляд, простежується позитивна тенденція: зростають площі відтворення лісів, що характеризує відновлюваність лісу; зростають обсяги лісозаготівель та дохід від реалізації обробленої деревини, що свідчить про підвищення рівня ефективності господарювання лісогосподарських підприємств; зростає загальна продуктивність лісонасаджень та плантацій головного користування тощо.

Таблиця 1. Основні показники ведення лісогосподарської діяльності Житомирської області у 2015–2017 рр.

№ з/п	Показники ефективності господарювання	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Зміна показника, 2017 р. до 2015 р., +/-, %
1	Загальна площа рубок, в т.ч. рубок головного користування, га	58390	53983	62192	+ 6,5
		6072	6075	5923	-2,4
2	Обсяг заготовленої деревини, в т.ч. від рубок головного користування, тис. м ³	3541,8	3852,5	3803,7	+7,3
		1618,8	1665,9	1648,7	+1,8
3	Продуктивність лісонасаджень загальна, м ³ /га	60,6	71,4	61,1	+0,8
4	Продуктивність плантацій головного користування, м ³ /га	266,6	274,2	278,4	+4,4
5	Загальна площа відтворення лісів, тис. га	9,4	10,5	11,6	+23,4
6	Частка відтворення лісових насаджень, %	16,1	19,5	18,6	+15,5
7	Обсяги продукції (робіт, послуг) лісового господарства (у фактичних цінах), млн.грн.	1689,2	2075,0	1993,2	+17,9

Джерело: розраховано та узагальнено за даними Головного управління статистики у Житомирській області [3].

Однак, на офіційному сайті Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства, за даними статистичної звітності щодо лісогосподарської діяльності за 2017 р., наведені дещо інші показники [4]. Зокрема, загальна площа рубок становить 43500 га (на

18692 га менше), в т.ч. рубок головного користування – 4619 га (на 1304 га менше), обсяг заготовленої деревини за 2017 р. склав 3007,5 тис. м³ (на 796,2 тис. м³ менше), в т.ч. від рубок головного користування – 1254,7 тис. м³ (на 394,0 тис. м³ менше), а загальна площа

відтворення лісів у 2017 р. становила 8,45 тис. га (на 3,15 тис. га менше).

У відповідності до ст. 18 Закону України «Про державну статистику» [5] Житомирське обласне управління лісового та мисливського господарства як респондент статистичних спостережень зобов'язане безкоштовно та у повному обсязі за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені строки подавати органам державної статистики достовірну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, і дані бухгалтерського обліку. Проте, наразі достовірність та репрезентативність статистичних даних відносно фактичних результатів викликає сумнів. Як наслідок, використання такої інформації державними органами для прогнозування та моніторингу у сфері лісової галузі, зокрема, вирішенні проблем поглиблення диспропорцій між лісоресурсною базою, можливостями лісоексплуатації та лісоспоживання, може призвести до хибних законодавчих ініціатив у сфері аграрної політики.

Відомо, що основним та доволі типовим фактом зловживання при лісозаготівлі є заниження виходу ділової деревини з 1 га лісонасаджень. Так, при задокументованому виході у 60 м³, під час перевірки виявляється, що її фактичні обсяги становили 240 м³. Таким чином, в середньому вихід якісної ділової деревини на кожному гектарі знижується як мінімум на 100–150 м³ [8].

Багаторічними дослідженнями доведено, що потенційно можлива продуктивність штучно створених сосняків на Житомирщині у віці їх стиглості (80 років) може досягати 584 м³ з 1 га. Встановлено, що ліси Житомирщини мають повноту (показник щільності стояння стовбурів на одиниці площі) 0,7 та нижче на площі близько 66% лісонасаджень. Аналіз матеріалів обліку лісового фонду показує, що в багатьох випадках деревостани мають низьку повноту, далеку від оптимальної для свого віку. Сучасний стан лісів не дозволяє належним чином використати можливості лісорослинних умов [7].

Розрахована автором частка відтворення лісових насаджень відносно загальної площі рубок має доволі низьке значення: від 16,1% до 18,6% за даними 2015 та 2017 років, відповідно (табл. 1). Якщо така тенденція зберігатиметься і надалі, то через 20 років площі земель лісового фонду Житомирщини можуть скоротитися на

1000 тис. га. або на 91,4% існуючих площ земель лісового фонду (щорічні площі невідтворення лісів близько 50000 га протягом 20 років).

Проте це не єдина проблема. Європейським показником справжнього лісу є до 20–30 кубометрів мертвого дерева, де є різні форми життя, гриби, лишайники, мешкають різні види тварин. Ліс, при цьому, різновіковий, різнопородний. Тому навіть за умови відтворення лісів на 100% відносно лісозаготівель, лише через 7–10 років це будуть промислові плантації сосни чи інших дерев, які мають мало спільного з природою.

На жаль, дуже часто саме природній ліс стає об'єктом санітарних рубок: замість вилучення з лісу сухостійних, всихаючих, ослаблених, пошкоджених шкідниками окремих дерев або їхніх груп вирубаються старі дуби та вікові сосни. Таким чином, санітарні рубки є прикриттям комерційної заготівлі деревини та створюють загрозу лісовому біорізномаяттю.

У Санітарних правилах в лісах України, затверджених в 2016 р., будь-які санітарні рубки і ліквідація захаращеності заборонені у природних заповідниках, заповідних урочищах і заповідних зонах національних парків і біосферних заповідників, а суцільні санітарні рубки заборонені в заказниках, а також в зонах регульованої рекреації біосферних заповідників, національних парків та регіональних ландшафтних парків [6]. Доцільним вбачається розповсюдження такої заборони й на ліси загального користування. Дослідженнями встановлено, що санітарні рубки не тільки знищують місця проживання 122 видів червонокнижних тварин і рослин, не приносять ніякої користі у боротьбі зі «шкідниками» і хворобами лісу, а навпаки, сприяють їх поширенню [2].

Контроль за додержанням законодавства з ведення лісового господарства державне управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду в лісах підприємств, організацію ведення лісовпорядкування та мисливського впорядкування, лісового кадастру та обліку лісів тощо здійснює Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство) – центральний орган виконавчої влади України з питань лісового, мисливського господарства, полювання та мисливського собаківництва. До структури Держлісагентства належать всі Управління

лісового та мисливського господарства областей України. Таким чином, склалася ситуація, коли підпорядкування та контроль здійснює одна й та сама структура. Зазначаємо, що за даних обставин це лише сприятиме зловживанням у даній галузі та зниженню рівня контролю за рубками.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Враховуючи вищевикладене, для комплексного врегулювання лісової галузі необхідно:

- на рівні Кабінету міністрів України заборонити санітарну вирубку лісів;
- Верховній Раді України опрацювати механізм реалізації реформ у лісовій галузі, за якими Державне агентство лісових ресурсів має лише формувати загальну політику галузі, а лісові управління на місцях, які безпосередньо доглядають, рубають і продають ліс, повинні бути в іншій, окремій структурі. Контролювати їх має Міністерство екології та природних ресурсів України або інші контролюючі органи;
- посилити міру відповідальності за незаконну вирубку лісу до рівня кримінальної з конфіскацією майна та терміном ув'язнення до 10–15 років.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вирішення проблеми поглиблення диспропорцій між лісоресурсною базою, можливостями лісоексплуатації та лісоспоживання.

References

1. Boreyko, V. E. (2017). Vsi sanitarni rubky neobkhidno zaboronyty [All sanitary logging needs to be prohibited]. *Lisivnyk Ukrainy*. Retrieved from http://lesovod.blogspot.com/2017/06/blog-post_459.html [in Ukrainian].
2. Holovne upravlinnia statystyky u Zhytomyrskii oblasti (2017). *Lisove hospodarstvo ta myslivstvo* [Forestry and hunting]. Retrieved from zt.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
3. Kurguzenkova, L. (2008). The Prospects of Reforming and Developing Forestry in Ukraine. *Ekonomika: suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku: zbirnyk materialiv IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 146–148). Kyiv [in Ukrainian].
4. Pro derzhavnu statystyku [About state statistics]. № 2615-XII. (1992).
5. Kabinet Ministriv Ukrainy (1995). Pro zatverdzhennya sanitarnykh pravyl v lisakh Ukrainy [On Approval of Sanitary Rules in Forests of Ukraine]: postanova. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF>. [in Ukrainian].
6. Svyrydenko, V. E., Babich, O. G. & Kyrychok, L. S. (2008). *Lisivnytstvo* [Forestry]. Kyiv: Ariste [in Ukrainian].
7. Sytnyk Yu. (2018). *Vyrubane maybutnye* [The cut future]. Retrieved from https://galinfo.com.ua/articles/vyrubane_maybutnie_222778.html [in Ukrainian].
8. Zhytomyrske oblasne upravlinnia lisovoho ta myslivskoho hospodarstva (2018). Retrieved from <https://zt-lis.gov.ua/informacija/osnovni-pokazniki-dijalnosti.html> [in Ukrainian].

FORESTRY BRANCH OF ZHYTOMYR REGION: PROBLEMS AND EFFICIENCY OF OPERATION

Y. Zolotnytska

e-mail: Zolotyuliya@ukr.net

Zhytomyr National Agroecological University,
Stary Boulevard, 7, Zhytomyr, 10002, Ukraine

The article reveals the key problems of forestry development in Zhytomyr region, namely: mismatch of forest conditions with economic and ecological requirements, reduction of forest area, anthropogenic transformation of forest landscapes, reduction of natural productivity and impoverishment of forest biodiversity, disproportion between forest harvesting and reforestation, inefficiency of control over unauthorized forest felling, sanitation, and so on. It is established that the fullness of forest plantations is lower than the potential and optimal level for their age. Thus, the current state of forests does not allow proper use of the possibilities of forest vegetation conditions.

The author calculated the main indicators of forestry management in Zhytomyr region in 2015–2017. The share of reproduction of forest plantations in relation to the total area of felling is rather low: from 16.1% to 18.6%. The analysis of forestry management has shown that, with the preservation of existing volumes of felling and reforestation, there is a high probability of losing up to 92% of the forest fund of Zhytomyr region in 20 years. Investigation of sanitary felling problem has made it possible to establish that instead of extracting dry, damp, weakened, damaged by pests of individual trees or their groups from the woods,

old oaks and pines are cut down. Thus, sanitary felling can be a cover for commercial timber harvesting and threaten forest biodiversity. Consequently, the problems of deepening of the disparities between the forest resource base, the opportunities for forest exploitation and forest use continue to intensify.

To overcome these crisis phenomena, the author proposed separate measures for regulatory regulation of the forestry industry.

Keywords: forestry branch, reforestation, efficiency of forest exploitation, forest use, sanitary felling of forest.

ЛЕСОРЕСУРСНАЯ БАЗА ЖИТОМИРЩИНЫ: ПРОБЛЕМЫ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКСПЛУАТАЦИИ

Ю. В. Золотницкая

e-mail: Zolotyuliya@ukr.net

¹Житомирский национальный
агроэкологический университет

бульвар Старый, 7, г. Житомир, 10002, Украина

Выявлены ключевые проблемы развития лесной отрасли Житомирской области, а именно: несоответствие состояния лесов экономическим и экологическим требованиям, сокращение площади лесных насаждений, антропогенное переформирование лесных ландшафтов, снижение естественной производительности и обеднение биоразнообразия лесов, диспропорции между лесозаготовкой и лесовосстановлением, неэффективность контроля несанкционированных рубок, злоупотребление санитарными рубками и тому подобное. Установлено, что полнота лесных насаждений ниже потенциально возможной и оптимальной для своего возраста. В связи с этим,

современное состояние лесов не позволяет должным образом использовать возможности лесорастительных условий.

Автором рассчитаны основные показатели ведения лесохозяйственной деятельности Житомирской области в 2015–2017 гг. Доля воспроизводства лесных насаждений относительно общей площади рубок, имеет довольно низкое значение – от 16,1% до 18,6%. Анализ ведения лесохозяйственной деятельности показал, что при сохранении существующих объемов рубок и объемов восстановления леса, через 20 лет существует высокая вероятность сокращения площади лесного фонда Житомирской области на 92%. Исследование проблемы санитарных рубок позволило установить, что вместо чистки леса от сухостойных, усыхающих, ослабленных, поврежденных вредителями отдельных деревьев или их групп, производится вырубка старых дубов и столетних сосен. Таким образом, санитарные рубки могут быть прикрытием коммерческой заготовки древесины и создавать угрозу биоразнообразию леса. Следовательно, проблемы углубления диспропорций между ресурсной базой лесов, возможностями лесоэксплуатации и лесопользования продолжают обостряться.

Для преодоления этих кризисных явлений автором предложены отдельные мероприятия по нормативно-правовому регулированию лесной отрасли.

Ключевые слова: лесохозяйственная отрасль, лесовосстановление, эффективность лесоэксплуатации, санитарные рубки леса.